

Joanna Baran

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

PORÓWNANIE EFEKTYWNOŚCI WYBRANYCH BRANŻ POLSKIEGO PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO

COMPARISON OF EFFICIENCY OF SELECTED INDUSTRIES OF POLISH FOOD INDUSTRY

Słowa kluczowe: efektywność, metoda MPI, przemysł spożywczy

Key words: efficiency, Malmquist Productivity Index, food industry

Abstrakt. Porównano efektywność branż zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym. W pierwszym etapie badań porównano tradycyjne wskaźniki, takie jak wydajność pracy i produktywność środków trwałych, a w kolejnej fazie przeanalizowano zmiany produktywności w oparciu o indeks Malmquista. Wyniki badań wskazały, że najwyższą poprawę produktywności w latach 2004-2013 odnotowało przetwórstwo i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa, a także produkcja napojów.

Wstęp

Polska jest ósmym eksporterem żywności spośród państw Unii Europejskiej (UE). Polski przemysł spożywczy jest konkurencyjny na europejskim rynku, ma atrakcyjną dla odbiorców ofertę towarową i jest zdolny do rozwoju przetwórstwa i produkcji żywności również z surowców nie wytwarzanych przez polskie rolnictwo [Urban 2009]. Sektor spożywczy odpowiada za 18% sprzedanej produkcji przemysłu w Polsce, sektor pomyślnie przetrwał kryzys gospodarczy i notuje optymistyczne prognozy rozwoju [*Sektor spożywczy...* 2013].

Jednym z istotnych wyzwań przetwórstwa rolno-spożywczego jest zwiększenie jego konkurencyjności ekonomicznej zarówno na rynku krajowym, jak i na rynku europejskim [Wójcik 2009]. Z punktu widzenia całej gospodarki istotna jest analiza i ocena efektywności poszczególnych branż zarówno w kontekście krajowym, jak i międzynarodowym.

W literaturze nie istnieje powszechny i jednolity sposób analizy i pomiaru efektywności. Tradycyjne metody oceny efektywności, takie jak wskaźniki ekonomiczno-finansowe, coraz częściej uzupełniane są bardziej złożonymi narzędziami, do których można zaliczyć DEA (*Data Envelopment Analysis*) czy Malmquist Productivity Index [Baran, Pietrzak 2007].

Celem badań było porównanie efektywności wybranych branż polskiego przemysłu rolno-spożywczego wykorzystując tradycyjne wskaźniki ekonomiczne i metodę nieparametryczną – Malmquist Productivity Index.

Material i metodyka badań

Analizie porównawczej poddano 8 branż polskiego przemysłu rolno-spożywczego reprezentujących przetwórstwo produktów zwierzęcych, m.in.: przemysł mięsny, mleczarski i rybny oraz przetwórstwo produktów roślinnych: wytwarzanie produktów przemiału zbóż, skrobi, przetwarzanie owoców i warzyw. Źródłem danych do badań były dane GUS¹ za lata 2004-2013 dotyczące produkcji sprzedanej, zatrudnienia i wartości brutto środków trwałych (tab. 1). Bazowano na wskaźnikach ekonomicznych oraz indeksie produktywności Malmquista. Do prezentacji wyników zastosowano metodę graficzną i zestawień tabelarycznych.

---

¹ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 49 osób.

W celu zbadania zmian produktywności branż przetwórstwa rolno-spożywczego w latach 2004-2014 obliczono Indeksy Malmquista. Konstrukcja indeksów opierała się na zasadzie porównania relacji dwóch nakładów (zatrudnienia oraz środków trwałych) do wyników danej branży (produkcji sprzedanej) w różnych momentach czasu. Indeks Malmquista jest iloczynem dwóch wyrażeń zgodnie z wzorem [Cooper i in. 2007]:

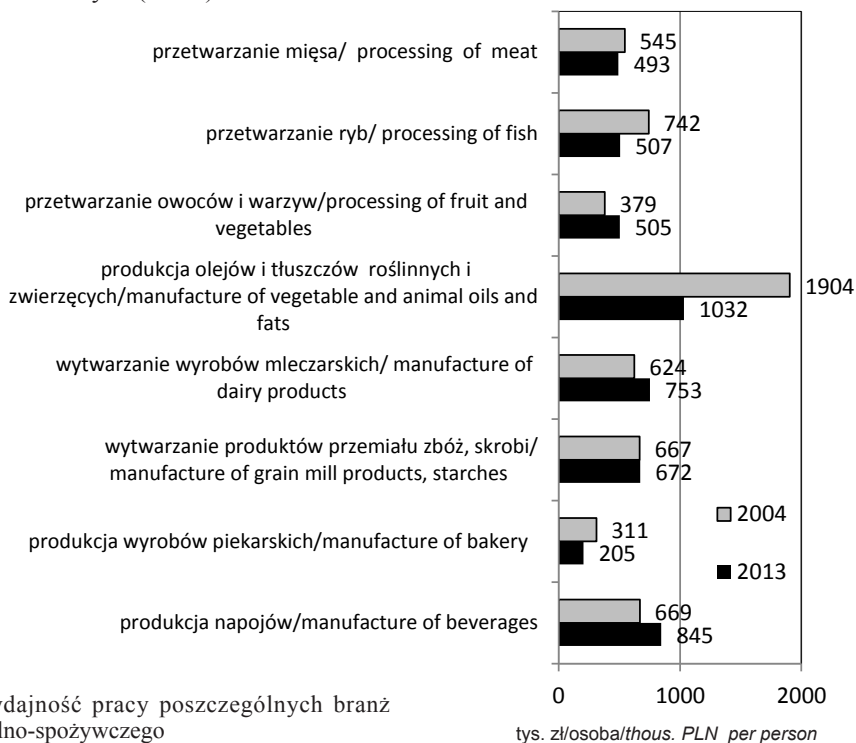
$$MI = Catch-up \cdot Frontier-shift$$

gdzie: *MI* – Malmquist Indeks, *Catch-up* – mierzy zmianę efektywności obiektu w okresie *t* i *t + 1*, *Frontier-shift* – mierzy postęp technologiczny między okresem *t* i *t+1*.

Dla wartości indeksu produktywności Malmquista większej od 1 przyjmuje się, iż w badanym okresie od *t* do *t+1* nastąpił wzrost produktywności. Gdy natomiast wartość indeksu jest mniejsza od 1 to wskazuje na spadek produktywności, wartość równa 1 wskazuje na utrzymanie produktywności na tym samym poziomie. Podobną interpretację wielkości wskaźników stosuje się w odniesieniu do efektu *Catch-up* i *Frontier-shift*.

Wyniki badań i dyskusja

Najwyższą dynamikę produkcji sprzedanej w latach 2004-2013 odnotowały branże: przetwórstwo ryb oraz produkcja wyrobów piekarskich, odpowiednio 301 i 258% (tab. 1). Z kolei najwyższy wzrost zatrudnienia (185%) odnotowano w branży produkcji olejów oraz tłuszczów roślinnych i zwierzęcych. Spadek zatrudnienia w latach 2004-2013 odnotowano w 4 branżach: produkcja napojów, wytwarzanie produktów przemiału zbóż, skrobi, przetwórstwo mleka, przetwarzanie owoców i warzyw. We wszystkich analizowanych branżach zanotowano wzrost wartości środków trwałych (tab. 1).

Rysunek 1. Wydajność pracy poszczególnych branż przetwórstwa rolno-spożywczego

Figure 1. Labour productivity of food industry by sections

Źródło: badanie własne na podstawie danych GUS

Source: own study based on GUS

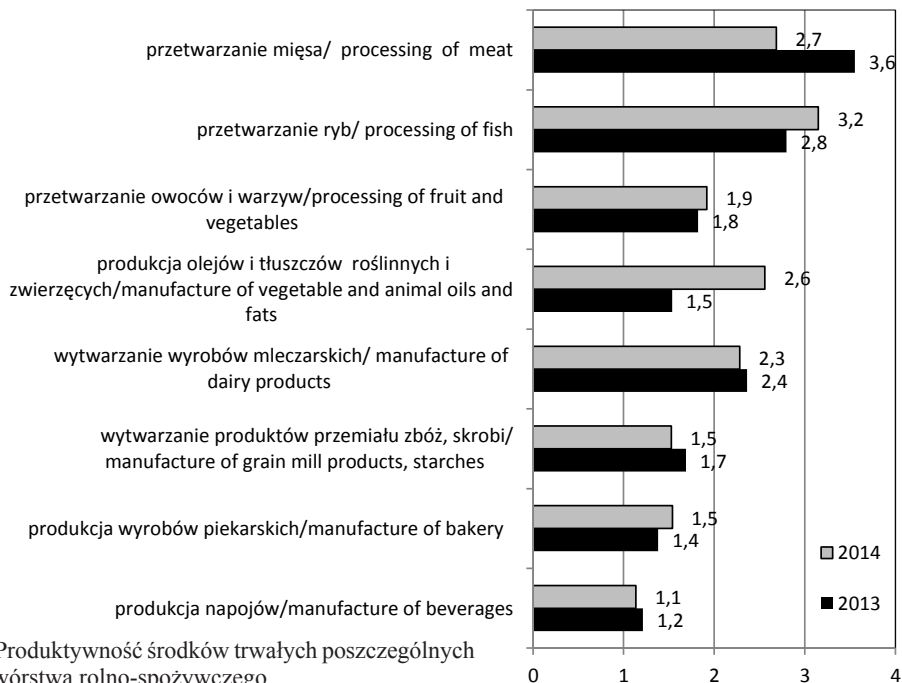
Tabela 1. Podstawowe parametry dotyczące branż przetwórstwa rolno-spożywczego w latach 2004-2013 (dane w cenach bieżących, wskaźnik CPI w okresie 2004-2013 wyniósł 1,276)

Table 1. Basic data concerning food industry by sections in 2004-2013 (data in current prices, the CPI in the years 2004-2013 amounted to 1.276)

Wyszczególnienie/Specification	Produkcja sprzedana [mln zł]/Sold production/mln PLN		Dynamika/Dynamics 2004 = 100	Przeciętne zatrudnienie [tys.]/Average employment [thous.]		Dynamika/Dynamics 2004 = 100	Wartość brutto środków trwałych [mln zł]/Gross value of fixed assets [mln PLN]		Dynamika/Dynamics 2004 = 100
	2013	2004		2013	2004		2013	2004	
	Produkcja napojów/Manufacture of beverages	17 596		11 437	154		20,8	26,3	
Produkcja wyrobów piekarskich/Manufacture of bakery	9 459	3 669	258	46,1	30,4	152	6 843	2 384	287
Wytworzenie produktów przemiatu zboż, skrobi/Manufacture of grain mill products, starches	4 336	2 676	162	6,5	6,5	99	2 570	1 753	147
Wytworzenie wyrobów mleczarskich/ Manufacture of dairy products	26 288	14 871	177	34,9	42,1	83	11 126	6 516	171
Produkcja olejów i tłuszczów roślinnych i zwierzęcych/Manufacture of vegetable and animal oils and fats	4 951	2 303	215	4,8	2,6	185	3 226	900	359
Przetwarzanie owoców i warzyw/Processing of fruit and vegetables	12 666	8 635	147	25,1	33,4	75	6 955	4 501	155
Przetwarzanie ryb/ Processing of fish	7 049	2 343	301	13,9	9,5	146	2 520	744	339
Przetwarzanie mięsa/ Processing of meat	47 068	20 870	226	95,4	86,4	110	13 252	7 767	171

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS
Source: own study based on GUS

W kolejnym etapie badań do oceny i porównania efektywności różnych branż przemysłu przetwórstwa rolno-spożywczego wykorzystano tradycyjne wskaźniki ekonomiczne, tj. wydajność pracy oraz produktywność środków trwałych (rys. 1 i 2). Wskaźniki te są proste w zastosowaniu i interpretacji, ale mają charakter jednowymiarowy, tzn. uwzględniają relację tylko jednego efektu (np. przychodów ze sprzedaży) i tylko jednego nakładu (np. wartości środków trwałych, kosztów zatrudnienia), a zatem oceniają tylko część obszaru działalności danego sektora gospodarki. Aby ocenić kompleksowo branże konieczne jest zestawienie kilku jednowymiarowych wskaźników lub połączenie ich w grupy. Duża liczba wskaźników może jednak utrudniać całościową ocenę danego sektora przemysłu. Dodatkowo wskaźniki te mogą dawać rozbieżne informacje o efektywności sektora. Przykładowo, przy porównaniu branż przemysłu spożywczego według wydajności pracy i produktywności środków trwałych obserwowano, że w 2013 roku niektóre branże (np. produkcja olejów i tłuszczów roślinnych i zwierzęcych) charakteryzowały się gorszą produktywnością środków trwałych, ale za to miały bardzo wysoką wydajność czynnika pracy. Z kolei inne branże, takie jak np. przetwarzanie mięsa, miały wysoką produktywność środków trwałych, a niską wydajność pracy (rys. 1 i 2). Pojawia się

Rysunek 2. Produktywność środków trwałych poszczególnych branż przetwórstwa rolno-spożywczego

Figure 2. Fixed assets productivity of food industry by sections

Źródło: badanie własne na podstawie danych GUS

Source: own study based on GUS

zatem problem, która z badanych branż była bardziej efektywna – czy wyższa wydajność pracy rekompensuje niższą produktywność środków trwałych.

Dodatkowo pojawia się problem analizy wskaźników ekonomiczno-finansowych w czasie. W branży produkcji olejów i tłuszczów roślinnych oraz zwierzęcych odnotowano najwyższą wydajność pracy, jednak analizując ten wskaźnik w czasie okazało się, że branża ta charakteryzowała się najwyższym spadkiem wydajności pracy w okresie 2004-2013 (tab. 2). W związku z tym, czy można twierdzić, że jest efektywna na tle pozostałych branż.

Wskaźniki ekonomiczno-finansowe nie dają jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o sprawność działania, która może być mierzona na wiele sposobów. Z tego względu zastosowano wielowymiarową metodę pomiaru zmian produktywności branż rolno-spożywczych w czasie indeks produktywności Malmquista (MPI).

Średnioroczny wzrost indeksu produktywności Malmquista dla analizowanych branż wynosił w badanym okresie 3%. Największy wzrost produktywności branż zanotowano pomiędzy latami 2006 i 2007 – Indeks Malmquista dla tego okresu wyniósł 1,11. Z przeprowadzonej analizy wynika, że do roku 2009 na wzrost Indeksu Malmquista wpływały przede wszystkim zmiany technologiczne, które występowały w poszczególnych branżach, a od 2009 roku na poprawę produktywności większy wpływ miała poprawa efektywności poszczególnych branż. Średnioroczny wzrost indeksu zmian technologicznych (TECH) w okresie 2004-2013 wyniósł 1,3%, z kolei średnioroczny indeks zmian efektywności technicznej (EFCH) w badanym okresie wyniósł 4,7%.

Najwyższą średnioroczną poprawę produktywności wśród analizowanych branż przetwórstwa rolno-spożywczego w latach 2004-2013 odnotowały branże przetwórstwo i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa (6%), a także produkcja napojów (5%) – tabela 2. Z kolei najgorzej pod względem produktywności w badanym okresie wypadła produkcja olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego, która odnotowała średni wskaźnik MPI na poziomie 0,98.

Tabela 2. Dynamika wydajności pracy oraz produktywności środków trwałych oraz indeks produktywności Malmquista dla poszczególnych branż przetwórstwa rolno-spożywczego

Table 2. Dynamics of labour and fixed assets productivity and Malmquist Productivity Index of food industry by sections

Wyszczególnienie/Specification	Dynamika wydajności pracy/ Dynamics of labour productivity [%]	Dynamika środków trwałych/ Dynamics of fixed assets productivity [%]	Średnioroczne zmiany efektywności/ Average changes in efficiency (EFCH)	Średnioroczne zmiany w zakresie postępu technologicznego/ Average changes in production technology (TECH)	Średnioroczny indeks produktywności Malmquista/ Average Malmquist Productivity Index (MPI)
Produkcja napojów/ <i>Manufacture of beverages</i>	126	107	1,081	1,000	1,046
Produkcja wyrobów piekarskich/ <i>Manufacture of bakery</i>	66	90	1,017	1,008	1,007
Wytwarzanie produktów przemiału zbóż, skrobi/ <i>Manufacture of grain mill products, starches</i>	101	111	1,063	1,002	1,040
Wytwarzanie wyrobów mleczarskich/ <i>Manufacture of dairy products</i>	121	104	1,079	0,999	1,045
Produkcja olejów i tłuszczów roślinnych i zwierzęcych/ <i>Manufacture of vegetable and animal oils and fats</i>	54	60	0,960	1,012	0,985
Przetwarzanie owoców i warzyw/ <i>Processing of fruit and vegetables</i>	133	95	1,056	1,003	1,025
Przetwarzanie ryb/ <i>Processing of fish</i>	68	89	1,021	1,066	1,016
Przetwarzanie mięsa/ <i>Processing of meat</i>	91	132	1,074	1,028	1,056

Źródło: badanie własne na podstawie danych GUS

Source: own study based on GUS

Najwyższe średnie zmiany efektywności w badanym okresie odnotowały produkcja napojów i wytwarzanie wyrobów mleczarskich. Z kolei największy średnioroczny postęp technologiczny zauważalny był w przetwórstwie ryb i przetwórstwie mięsa (tab. 2).

Podsumowanie i wnioski

Polski sektor rolno-spożywczy w ciągu ostatnich 20 lat przeszedł znaczące przeobrażenia. Jest on jedną z branż, które dość szybko odrodziły się po kryzysie związanym z transformacją ustrojową, stając się jednocześnie ważnym stymulatorem wzrostu gospodarczego. Przez inwestycje i stały rozwój techniczny, technologiczny i organizacyjny sektora rolno-spożywczego Polska weszła do czołówki nowoczesnych i innowacyjnych europejskich producentów żywności. W ramach przeprowadzonych badań porównano efektywność wybranych branż rolno-spożywczych w Polsce. W wyniku przeprowadzonych analiz stwierdzono, że:

1. Analiza efektywności branż jest złożona i w celu zapewnienia jej kompleksowości warto uzupełniać tradycyjne wskaźniki finansowo-ekonomiczne bardziej zaawansowanymi (wielowymiarowymi) metodami.
2. W latach 2004-2013 wydajność pracy najbardziej poprawiła się w przetwórstwie owoców i warzyw, a produktywność środków trwałych w przetwórstwie mięsa.
3. Metoda MPI pozwala na ocenę produktywności sektorów z uwzględnieniem więcej niż jednego nakładu i/lub więcej niż 1 efektu. Oceniono produktywność z uwzględnieniem dwóch nakładów (pracy i kapitału) oraz jednego efektu (sprzedaży). W praktyce można jednak uwzględnić większą liczbę nakładów i efektów, a jedynym ograniczeniem tej liczby jest liczba badanych obiektów.
4. Badane branże średniorocznie wykazały 3-procentowy wzrost produktywności w okresie 2004-2013.
5. W badanym okresie najwyższą poprawą produktywnością charakteryzowała się branża mięsna, a następnie branża produkcji napojów.

Literatura

- Baran J., Pietrzak M. 2007: *Analiza efektywności wybranych branż polskiego agrobiznesu bazująca na metodzie DEA*, Roczn. Nauk. SERiA, t. IX, z. 3, 15.
- Cooper W., Seiford L.M., Tone K. 2007: *Data Envelopment Analysis. A comprehensive text with models, applications, references and DEA-Solver Software*, Second Edition, Springer, United States, 152-161.
- Sektor spożywczy w Polsce. 2013: Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych, Warszawa, 3.
- Urban R. 2009: *Dostosowania polskiego przemysłu spożywczego do warunków Unii Europejskiej*, Roczn. Nauk Roln., seria G, t. 96, z. 1, 14.
- Wójcik A. 2009: *Wyniki Ekonomiczne gospodarstw należących do Europejskiego Stowarzyszenia Producentów Mleka w 2006 r.*, Roczn. Nauk Roln., seria G, t. 96, z. 1, 68.

Summary

This paper presents efficiency analysis of Polish food industry. The main purpose of this paper is to compare the efficiency of 8 food branches based on labour and fixed assets productivity and non-parametric method - Malmquist Productivity Index (MPI). The highest average index of changes in MPI in 2004-2013 was achieved by processing of meat and manufacture of beverages.

Adres do korespondencji
dr Joanna Baran

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (22) 593 42 60

e-mail: joanna_baran@sggw.pl